

Mord, galskap og løver - schizofreni i norske aviser

Schizofrenibegrepet brukes ofte som metafor i norske medier, urelatert til sykdommen schizofreni. I artikler som omtaler mennesker med schizofreni, er det sjelden innhentet ekspertuttalelser. Dette kan ha betydning for befolkningens forståelse av schizofrenilidelsen.

PSY
KOL
OGI

TEKST

Liss Gøril Anda

PUBLISERT 5. desember 2013

ABSTRACT:

Murder, madness and lions: schizophrenia in Norwegian newspapers

This media analytic study depicts the portrayal in Norwegian newspapers of the concept of schizophrenia, based on articles from 2010 collected from the media database A-text. A total of 235 items were found, including news reports of people with schizophrenia or related scientific topics, reviews of artwork by people with schizophrenia, readers' letters and debates, and non-psychiatric use of the concept. The word schizophrenia or schizophrenic was used as a mainly misleading metaphor in 46% of items. Only 20 % of items contained expert statements. Based on this, the author argues that there is a need for guidelines to improve newspaper coverage of schizophrenia related issues.

Keywords: mass media, media effects, mental health, schizophrenia, stigma

Schizofreni-begrepet ble introdusert av Eugen Bleuler på en forelesning i 1908. Ordet er av gresk-etymologisk opprinnelse og betyr splittet sinn (Oxford English Dictionary, 2011). Bleuler beskrev lidelsen som degenerativ og preget av en forstyrrelse i sammenhengen mellom en persons intellektuelle og emosjonelle funksjon. Begrepets innhold har vært i nesten konstant endring siden den tid, og i psykisk helsevern dekker ordet i vår tid ICD-diagnosegruppen F20, kjennetegnet av «fundamentale og karakteristiske endringer i tenkning og persepsjon, og av inadekvat eller avflatet affekt» (WHO, 1992). I DSM-5 (American Psychiatric Association, 2013) ser man at negative symptomer i form av sviktende kognitiv fungering og tilbaketrekning får en viktigere rolle i diagnosebildet. Det å ha en splittet psyke, som ordet schizofreni bokstavelig talt betyr, sammenfaller nærmere med ICD-10-diagnosen F44.8, «Andre dissociative /konversjonsforstyrrelser – Multipl personlighet », til tross for at Bleuler opprinnelig siktet til en annen type splittelse da han introduserte begrepet.

«I ytterste konsekvens kan ubalanserte mediefremstillinger av psykiske lidelser med fokus på vold og risiko få politiske konsekvenser»

Forskning viser at folk tenker seg at mennesker med schizofreni er uforutsigbare og farlige i større grad enn andre med psykiske lidelser (Angermeyer & Dietrich, 2006). Selv om brukere og organisasjoner som Mental Helse Norge arbeider for å avstigmatisere psykiske lidelser og fremme et brukerperspektiv, kan en psykiatrisk diagnose fremdeles være en belastning i møtet med samfunnet (Volden, 2004). Mennesker med schizofreni opplever negativ mediedekning av sykdommen som stigmatiserende, særlig dekning av vold som utføres av folk med psykiske lidelser (Dickerson, Sommerville, Origoni, Ringel & Parente, 2002). Dette er bekymringsverdig når man vet at høyere grad av internalisert stigma hos psykisk syke er relatert til et alvorligere symptombylle, så vel som til håpløshet, dårligere selvtillit, lavere livskvalitet, svakere sosialt nettverk og tendens til ikke å bli i behandling (Livingston & Boyd, 2010).

Holdninger til og oppfatninger om risiko, årsaksforhold og kausalitet innenfor mental helse kan sees som kulturavhengige, med massemedia som en viktig meningsbærer. Mediedekning kan påvirke holdninger rundt psykisk helse både hos friske og sykdomslidende med hensyn til sårbarhet, prognose og hva som utgjør effektiv behandling (Anderson, 2003; Conrad et al., 2007.). Folks holdninger er igjen avgjørende for hvordan de både bruker og tolker materiale fra massemedia (Curran & Sparks, 1991), og mening skapes i et sirkulært forhold mellom media og publikum. I sin klassiske studie av medieeffekter på politiske oppfatninger fant McCombs og Shaw (1972) en sterk sammenheng mellom saksfokus hos amerikanske massemedia og hos velgerne. Dette mente de skyldtes at folk flest har begrenset tilgang til førstehåndsinformasjon om politiske prosesser, og derfor baserer sin oppfatning på annen- og tredjehåndsinformasjon fra media. Media er også den viktigste kilden til informasjon om psykiske lidelser for folk flest (Coverdale, Nairn & Claasen, 2002). Den generelle norske befolkningen har liten tilgang til førstehåndsinformasjon om de relativt sjeldne schizofrenilidelsene, dvs. informasjon basert på egenerfaring eller samvær med syke. De må derfor basere sin oppfatning om psykiske lidelser og eventuell relatert voldsrisiko på tilgjengelig medieinformasjon. Hvis medias fremstilling av bestemte lidelser er feilaktig eller overdrevent negativ, vil det kunne opprettholde tilsvarende negative oppfatninger av sykdommen hos mediebrukere, og virke stigmatiserende for mennesker med psykiske lidelser (Schulze, 2007).

Et økende antall studier har sett spesifikt på hvordan schizofrenilidelsen dekkes i media. En studie av britiske TV-dramaer fant at fremstillinger av schizofreni som oftest var negativt vinklede, stereotype og sensasjonspregede (National Mental Health Development Unit, 2010). Psykisk syke ble ofte fremstilt som farlige outsiders eller

tragiske ofre, selv om psykiske lidelser også ble vist som en normal del av det å være menneske. En undersøkelse av skotske aviser fant at 62 % av artikler om mennesker med psykiske lidelser omhandlet vold som disse hadde utført mot andre (Cutcliffe & Hannigan, 2001). Slike avisartikler forsøker sjelden å sette den sykdomsrelaterte risikoen for slik atferd i perspektiv (Clement & Foster, 2008) og fagpersoner uttaler seg sjelden i dem (Meagher, Newman, Fee & Casey, 1995). Schizofrenibegrepet brukes også ofte i media som metafor for et splittet sinn (Duckworth, Halpern, Schutt & Gillespie, 2003). Som mulig konsekvens av dette ser det ut til at briter som brukte massemedia i større grad, er dårligere til å gjenkjenne vignettbeskrivelser av schizofrenilidelsen (Lauber, Nordt, Falcato & Rossler, 2003), mens 40 % av befolkningen nevner «splittet » eller «multippel» i sitt svar på spørsmål om hva de forstår som «schizofreni» (Luty, Fekadu & Dhandayudham, 2006). Også I en tysk studie var høyere konsum av massemedia relatert til et sterkere ønske om å unngå mennesker med schizofrenilidelser (Angermeyer, Dietrich, Pott & Matschinger, 2005). Fagfolk innenfor psykisk helsevern blir selv ofte fremstilt på en stigmatiserende måte, som blant annet komisk ineffektive, kontrollerende, ute av stand til å overholde profesjonelle grenser, selvopptatte, manipulative, lettlurte og dumme (Edney, 2004). En tysk studie fant at også psykiatere syntes at den generelle befolkningens oppfatning av psykiatrien var en belastning, større enn både tidspress og det å ha mange pasienter å forholde seg til (Schulze, 2007). Negative fremstillinger av psykiske helsetjenester i media kan altså også være belastende for folk som jobber med psykisk helse. I ytterste konsekvens kan ubalanserte mediefremstillinger av psykiske lidelser med fokus på vold og risiko få politiske konsekvenser hvis de bidrar til at landets regjering ender med å basere helsepolitikk på negative holdninger og frykt heller enn på de sykes faktiske behov (Cutcliffe & Hannigan, 2001).

Så vidt jeg kan se, har ingen studier blitt gjort av norske mediers bruk av schizofrenibegrepet. En studie har sett på generell dekning av psykisk helse (Morlandstø, 2010), og en annen har utforsket journalisters kunnskap om og holdning til schizofreni (Skoglund, 2011). I denne studien har jeg derfor valgt å fokusere på broken av schizofrenibegrepet i norske papiraviser. Nordmenn er tradisjonelt et avislesende folk, og i 2012 leste totalt 77 % minst en avis på en typisk dag. Det var 55 % som leste en papiravis, mens 49 % leste en nettavis (Medienorge, 2013). Overgangen til en ny leseplattform ser altså ikke ut til å ha fratatt aviser plassen som en sentral nyhetsplattform for befolkningen. Til tross for at Internett gir fri tilgang til brukererfaringer i form av f.eks. blogger og informasjon fra interesseorganisasjoner, har tradisjonelle massemedia fremdeles et brederenedslagsfelt enn disse kanalene. Det å se på papiraviser skaper en naturlig avgrensning mot andre typer nyhetsformidlende kanaler, mens det på Internett er vanskeligere å avgrense hva som utgjør en avis i motsetning til andre typer nyhetsmedia, samt hva som utgjør ikke-redaksjonelt materiale (dvs. reklame og stoff som ikke er gjennomgått av avisredaksjonen, eksempelvis uredigerte kommentarfelt). Avisene har også et variert innhold som inkluderer nyhetsdekning av aktuelle hendelser, samtidig som de gir leserne et talerør i form av leserinnlegg og kommentarer.

Jeg har valgt å se på norske papiravisers bruk av schizofrenibegrepet i året 2010. Ved å fokusere på dette tidsrommet unngikk jeg dekning av hendelsene 22. juli 2011, som ikke nødvendigvis var representative for den generelle norske avisdiskursen. I tråd med eksisterende funn fra andre land forventet jeg å finne at ordene schizofreni og schizofren ofte brukes som metafor og/eller på en feilaktig måte, og at mange av reportasjene om schizofrenisyrke beskriver voldelige og kriminelle handlinger. Jeg forventet også å finne få uttalelser fra fagpersoner i nyhetsartiklene.

Metode

Materiale. Relevante artikler ble søkt ut ved hjelp av Norges største mediedatabase, A-tekst. Tidsrommet 01.01.2010–31.12.2010 ble valgt for inklusjon. Søkekriteriene innenfor disse datoene var at tekstmaterialet måtte inneholde ordene «schizofren» eller «schizofreni». Inkluderte kilder var papirutgavene av norske riksdekkende, regionale og lokale aviser, til sammen 61 publikasjoner. Søket gav totalt 285 treff, inkludert artikler, reklameannonser, forsideingresser, TV-programmer og kunngjøringer. Ikke-redaksjonelt innhold, dvs. materiale som ikke er skrevet/redigert av avisens redaksjonelle stab, inkl. TV-programmer, reklame og kunngjøringer, ble ekskludert. Treff som utgjorde forskjellige deler av samme artikkel, f.eks. en forsideingress og nyhetsreportasjen den refererte til, ble slått sammen til ett treff per artikkel i kategorisering og analyse. Artikler publisert i mer enn en avis ble inkludert et tilsvarende antall ganger. Dette gav til slutt totalt 235 artikler fra 37 kilder.

«Norske avisers feilaktige bruk av schizofrenibegrepet som metafor kan tenkes å ha effekt på menneskers holdninger»

Prosedyre. Artiklene ble dybdelest og den konkrete bruken av schizofrenibegrepet notert sammen med eventuelle uttalelser fra fagpersoner samt tema og innhold. Artikkelmaterialet ble sortert i fem gjensidig utelukkende tematiske kategorier: nyheter, henholdsvis om schizofrenisyrke og om forskning eller faglige tiltak; anmeldelser av åndsverk; leserinnlegg og kommentarer, samt metaforisk/annen bruk.

Tabell 1. Antall artikler som bruker schizofrenibegrepet, fordelt på avistype

AVISTYPE	ANTALL ARTIKLER	PROSENTANDEL	KUMULATIV PROSENTANDEL
Nasjonal	115	48,9	48,9
Regional/nisje	69	29,4	78,7
Lokal	51	21,7	100,0
Total	235	100,0	

Artiklene ble også sortert etter publikasjon og geografisk dekningsgrad (nasjonal-, regional- og lokalavis). Syv aviser ble regnet som nasjonale: Aftenposten, Dagbladet, VG, DN, Klassekampen, Dagsavisen og Morgenbladet. Syv aviser ble regnet som regional- eller nisjeaviser: Nationen, Vårt Land, BT, Adressa, Fædrelandsvennen, Stavanger Aftenblad og Nordlys. Nationen og Vårt Land er begge i salg over hele landet, men beskriver seg henholdsvis som «distriktenes næringsavis» og livssynsavis heller enn som riksdekkende, og er derfor tatt med i denne kategorien. De øvrige avisene ble regnet som lokale, for eksempel Rogalands Avis, BA, Telemarksavisa og Sandnesposten.

Tabell 2. Artiklenes innhold, fordelt på avistype

AVISTYPE	INNHOLDSKATEGORI MED ANTALL ARTIKLER					TOTALT ANTALL ARTIKLER
	1. Om syke	2. Om forskning og tiltak	3. Anmeldelser	4. Leser-/debattinnlegg	5. Metaforisk/Annen bruk	
Nasjonal	16	12	9	23	55	115
Regional-Nisje	11	12	10	10	26	69
Lokal	8	5	6	5	27	51
Total	35	29	25	38	108	235

Resultater

De 37 kildene ble identifisert som enten nasjonale, regionale/nisjeaviser eller lokale publikasjoner. Fordelingen av totalt antall aktuelle artikler mellom avistypene er vist i tabell 1, hvor de 7 nasjonale avisene stod for nær halvparten av artiklene (48,9 %). Artiklene ble så fordelt på fem gjensidig utelukkende kategorier etter innhold, beskrevet i detalj under. Fordelingen av artikkeltema mellom avistyper samt antall artikler per innholdskategori er vist i tabell 2. I tillegg så jeg på hvorvidt artiklene inneholdt uttalelser fra fagpersoner. Andelen ekspertuttalelser fra psykiatere, psykologer og lignende, totalt 20,5 %, var fordelt mellom artikkelkategoriene som vist i tabell 3.

Kategori 1: Artikler som omhandler personer med schizofrenidiagnose. Kategorien inkluderte 35 (14,9 %) av artiklene, hvorav 15 (42,9 %) omtalte en voldsutøver med schizofrenispekter-diagnose. Bare 3 av disse 15 inneholdt en fagpersons uttalelse. Schizofrenidiagnosen beskrives blant annet som en «alvorlig psykisk lidelse» (NTB, 2010), og ordet «kronisk» knyttes til sykdommen (Hanssen, 2010). Nærmere

beskrivelser av schizofrenidiagnosen forekommer sjelden, utover for eksempel pårørendes kommentarer om personens atferd.

Kategori 2: Artikler om forskning eller offentlige tiltak relatert til schizofreni. Det var 29 (12,3 %) artikler i kategorien, hvor 9 omhandlet nevrovitenskap og genetikk. Fire artikler omhandlet rapporten fra Olsen-utvalget (2009), som var utnevnt av regjeringen for å undersøke «mulig svikt i systemer og forløp knyttet til mennesker med kjent psykisk lidelse og som har tatt liv» med tanke på å forebygge «nye tragedier». En artikkel fra Dagbladet med fokus på unge personer med schizofreni inkluderte en faktaboks hvor det stod at «sykdommen er ikke som mytene vil ha det til, med splittet personlighet» (Morset, 2010).

Kategori 3: Artikler som omhandler åndsverk basert på opplevelsen av å leve med schizofrenisykdom eller å ha fått en schizofreni-diagnose. I alt 25 artikler (10,6 %) omhandlet åndsverk fra mennesker som har blitt diagnostisert med schizofreni. Av disse artiklene omhandlet ni teaterstykket I morgen var jeg alltid en løve, basert på boken ved samme tittel, skrevet av Arnhild Lauveng (2005), mens fire omtalte musikeren Roky Erickson. Videre var seks artikler om selvbiografien En engel ved mitt bord av forfatteren Janet Frame (2010), og hennes liv. I en av artiklene som omhandler denne selvbiografien, står det: «så skjer katastrofen. I 1946 får hun et sammenbrudd, havner på mentalsykehus og blir, etter bare åtti minutters overfladisk konsultasjon hos lege, diagnostisert som schizofren» (Sivertsen, 2010).

Tabell 3. Antall artikler med ekspertuttalelser, fordelt på innholdskategori

ARTIKKELKATEGORI	EKSPERTUTTALELSE?		TOTALT ANTALL ARTIKLER
	Nei	Ja	
1. Om syke	25	10	35
2. Om forskning og tiltak	13	16	29
3. Anmeldelser	24	1	25
4. Leser-/debattinnlegg	19	19	38
5. Metaforisk/annen bruk	106	2	108
Totalt	187	48	235

Kategori 4: Leser- og debattinnlegg om schizofrenirelaterte temaer. Denne kategorien inneholdt 38 (16,2 %) av artiklene, med tema inkludert forskningspolitiske spørsmål, brukerrettigheter, diagnosekritikk samt debatt rundt Olsen-utvalgets rapport nevnt i kategori 2. Av disse artiklene var 19 (50 %) skrevet av fagpersoner, inkludert psykiatere og leger. Syv innlegg omhandlet genetikkforskning. I et innlegg skrevet av psykiater og

nestleder i Norsk psykiatrisk forening Ann Færden står det at «feil bruk av ordet schizofreni fører til økte fordommer av mennesker med psykiske lidelser» (Færden & Åmås, 2010). Hun ritiserer Aftenpostens daværende kultur- og debattredaktør Knut Olav Åmås for å ha fått overskriften «Kulturelt schizofren Oslo-helg» trykket på avisens forside, og sier videre at «sykdommen schizofreni er forbundet med myter og stigma. En slik myte er det splittede sinn. Bruk av ordet schizofren blir ofte brukt for å betegne noe negativt. Dermed er det med på å opprettholde stigma.» Til dette svarer Åmås lenger nede på siden at han er klar over at ordbruken kan være problematisk, men at han ikke tror det er «mulig eller ønskelig å tenke seg en offentlighet med en språkbruk så rensset og redigert at ikke noen vil kunne bli støtt av og til».

Kategori 5: Metaforisk og annen bruk. Totalt 46 % (108) av artiklene gjorde bruk av schizofrenibegrepet i sammenhenger urelatert til psykisk helse, dvs. ikke om diagnosen schizofreni. Ord som schizofren og schizofreni brukes i stedet hovedsakelig som metafor, enten alene eller som en del av et idiomatisk uttrykk, for eksempel «politisk schizofreni» (Vegstein & Larsen, 2010). Ellers blir musikere beskrevet som «schizofren i det musikalske uttrykket» (E. V. Pettersen, 2010), mens Tromsø er en schizofren by, fordi «på én og samme tid er byen både for stor og mektig og for liten og uviktig» (Echroll, 2010). Dagbladet er en schizofren avis fordi den forsøker å ha kvalitetsinnhold samtidig som den ønsker å være VG (J. Pettersen, 2010).

«De negative beskrivelsene kan være en kilde til stigmatisering og belastning for både syke og ansatte i psykisk helsevern»

Diskusjon

Denne analysen av norske papiraviser fra 2010 fant at schizofrenibegrepet ble brukt i 235 forskjellige artikler. De syv riksdekkende avisene alene stod for nesten halvparten av disse. I hele 46 % av artiklene var bruken av schizofrenibegrepet urelatert til psykisk helse. I stedet ble det her hovedsakelig brukt som metafor for en sinnstilstand eller et handlingsmønster preget av inkonsekvens eller splitting mellom to eller flere motstridende deler. Ordene schizofren eller schizofreni brukes dermed svært ofte for å beskrive andre ting enn den kliniske diagnosen schizofreni. Bare omtrent en av fem artikler inneholdt uttalelser fra fagpersoner, mange av disse i form av leserbrev og debattinnlegg. Fagpersoner fikk begrenset med spalteplass i artikler som omhandlet psykiske lidelser.

Selv norske tabloidaviser som VG og Dagbladet, kan i sammenlikning med både amerikanske, britiske og tyske bransjefeller beskrives som relativt forsiktige i sin bruk av sterke og sensasjonspregede ord. Ingen nyhetsreportasjer eller debattinnlegg i denne studien brukte for eksempel ord som gal, forrykt, ond eller liknende for å beskrive schizofrenisyke. Til sammenlikning publiserte den britiske tabloidavisen The Daily Express i august 2013 overskriften «'Mad Scientist' killer detained» om en

rømningsepisode som involverte en drapsmann diagnostisert som paranoid schizofren (Gilman, 2013). Den mer seriøse britiske storformatsavisen The Sunday Telegraph skrev i oktober 2013 om et helseforetak som «left a dangerous schizophrenic to kill a Birmingham schoolgirl», under overskriften «Revealed: the appalling truth about the number of dangerous mental patients let out on the streets to kill» (Gilligan, 2013). Få norske journalister brukte det stigmatiserende ordet «schizofren» eller nedsettende vendinger i omtale av syke, men schizofrenilidelsen ble likevel satt sammen med negativt ladede ord, for eksempel i beskrivelsen av diagnosen til skribenten Janet Frame som en «katastrofe» (Sivertsen, 2010). Det fantes også innenfor anmeldelses- og metaforkategoriene bruk av ordet «gal» som en ekvivalent til schizofreni. Journalistene ønsket altså tilsynelatende å ta hensyn i omtale av mennesker med schizofreni, mens bruken deres av schizofrenibegrepet i andre sammenhenger var mindre gjennomtenkt. Denne motsetningen støttes av en studie basert på kvalitative intervjuer med norske journalister, som konkluderte med at det eksisterer «et betydelig sprik mellom idealer og realiteter i den journalistiske deknningen» av psykisk helse (Morlandstø, 2010).

Bruken av schizofrenibegrepet utenfor psykisk helse-sammenheng er viktig fordi nesten halvparten av artiklene i studien (46 %) brukte ordet på denne måten. Metaforisk bruk reflekterte nesten utelukkende ordets etymologiske betydning, altså splittet sinn. Dette er i tråd med studier fra andre land som viser at schizofrenibegrepet ofte brukes metaforisk på en måte som ikke reflekterer den faktiske diagnosen (Duckworth et al., 2003). Telemarksavisa beskrev for eksempel en musiker som schizofren fordi han «spiller alle instrumentene selv» og følgelig har «flere personligheter» (Carr, 2010), mens Dagbladet ble sagt å være en schizofren avis fordi den forsøker å ha kvalitetsinnhold samtidig som den ønsker å være VG (Pettersen, 2010). Blant artiklene fantes det kun en eksplisitt avkreftelse av myten om at sykdommen innebærer en splittet personlighet, i form av en faktaboks i Dagbladet (Morset, 2010). I tillegg var det ett leserinnlegg i Aftenposten som hevdet at «feil bruk av ordet schizofreni fører til økte fordommer av mennesker med psykiske lidelser» (Færden & Åmås, 2010). Schizofrenibegrepet brukes altså feil i forhold til diagnostiske kriterier langt oftere enn denne feilbruken påpekes. En undersøkelse av norske journalisters forståelse av schizofrenidiagnosen har da også funnet at til tross for relativt god kunnskap om schizofreni hos norske journalister, sa hele 76,3 % seg enige i myten om schizofreni som relatert til splittet eller multippel personlighet (Skoglund, 2011). Dette er uheldig fordi fokuset på et splittet sinn kan forsterke oppfatninger av mennesker med schizofreni som særlig uforutsigbare.

Farlige syke

Nærmere halvparten av alle nyhetsartiklene som omhandlet mennesker med schizofrenidiagnose, dreide seg om voldshandlinger begått av disse, mens bare 28,5 % inneholdt en uttalelse fra en klinisk ekspert. Få artikler inneholdt fagpersoners utdypning av diagnosen, og det ble sjelden gjort forsøk på å sette risikoen for slik atferd i perspektiv. Interessant nok fant en omtrent samtidig innholdsstudie at norske avisers dekning av psykisk helse generelt at feltet var dominert av ekspertuttalelser, særlig fra

leger (Morlandstø, 2010). Her inkluderte ekspertkategorien imidlertid uttalelser fra en rekke autoritetspersoner, inkludert politikere, jurister og politi, noe som kan forklare en del av forskjellen. Mine data var imidlertid i tråd med Meagher et al. (1995) sitt tidligere funn fra irske aviser, hvor fagpersoner sjelden bidro til dekning av kriminalpsykiatriske eller informative nyhetsreportasjer. Når så mange artikler om schizofrenisyrke forbeholdes voldelige hendelser, bør det tas på alvor med bakgrunn i forskningen som viser at dette påvirker samfunnets holdninger til lidelsen (Angermeyer et al., 2005; Conrad et al., 2007), i og med at unyansert dekning av slike hendelser kan bygge opp under fordommer om mennesker med schizofreni som mye farligere enn andre.

«Pressens Faglige Utvalg kan bidra til retningslinjer for dekning av temaer og saker innenfor mental helse»

Overgangen til nett hos de tradisjonelle papiravisene er interessant i forhold til ønsket om å oppnå en mer balansert og representativ dekning av schizofrenirelaterte temaer i norske aviser. En studie av schizofrenidekningen i sentraleuropeiske papiraviser av Nawková et al. (2011) fant at artikler med positiv vinkling i snitt var mer enn 50 % lengre enn stigmatiserende og negativt vinklede artikler. Forfatterne tenkte at det er lettere for journalister å gi en balansert beskrivelse av en sak hvis de har mer spalteplass.

Overgangen til Internett for norske aviser betyr blant annet at en lengre artikkel ikke lenger automatisk fører til høyere kostnader i form av tapt reklameplass. Overgangen til Internett kan kanskje føre til flere sensasjonspregede overskrifter i avisenes «klikk-jakt» på flere lesere. Allikevel er det altså mulig at overgangen til Internett som nå pågår i norske aviser, også kan gi fysisk større plass for mer balanserte og detaljerte beskrivelser av schizofrenilidelsen.

Ekspert- og brukerperspektiv

Den høyeste andelen av materiale fra fagpersoner i avisene fantes i leserinnleggene: Halvparten av leser- og debattinnleggene var skrevet av psykiatere, psykologer og andre med faglig relevant bakgrunn. Genetikforskning samt Olsen-rapporten (2009) var dominerende temaer. Dette tyder kanskje på at fagpersoner ønsker å ha høy grad av kontroll over hva som trykkes, når de uttaler seg om temaet, heller enn å risikere å bli feilsitert av en journalist, men det kan også skyldes at ekspertkommentarer sjelden innhentes av journalister i aktuelle nyhetssaker. Norske journalister beskrev overfor Morlandstø (2010) at de hadde negative holdninger til eksperter, og at de foretrakk å snakke direkte med syke, som de omtalte som eksperter på sin egen lidelse. Når fagpersoner i psykiatrien selv avbildes på negative og stereotypiske måter i media (Edney, 2004), vil de kanskje også mistro journalister og miste lysten til å uttale seg i media. Til tross for journalistenes ønske om å snakke direkte med syke var leserinnleggene i norske aviser i 2010 også den viktigste arenaen for brukerperspektiv på schizofrenilidelsen. Brukerne kom oftere til orde her enn i nyhetssakene.

Leserinnlegg fremsto altså som den mest benyttede kanalen for både brukere og fagpersoner.

Av artiklene om åndsverk fra mennesker med schizofrenidiagnose var mer enn en tredjedel relatert til skuespillet *I morgen var jeg alltid en løve* av Arnhild Lauveng (2005), som både er utdannet psykolog og tidligere behandlet for schizofreni. Skuespillet har et positivt budskap om at lidelsen kan overkommes. Fem av seks lokalavis-artikler om åndsverk fra brukere dreide seg om dette skuespillet. For noen lokalaviser var omtale av stykkets oppsetning den eneste gangen schizofrenibegrepet ble nevnt i hele perioden som ble undersøkt, eller den eneste gangen ordet ble brukt som direkte beskrivelse og ikke som metafor. Slike åndsverk bidrar dermed til balanse i fremstillingen av schizofrenilidelsen som kronisk og katastrofal: Til tross for at schizofreni kan ha et kronisk forløp og ofte fører til stort funksjonstap, er det mange som opplever friske perioder etter den første sykdomsepisoden (Harrow, Grossman, Jobe, & Herbener, 2005), eller blir helt bra igjen (Warner, 2010).

Behov for tiltak

På grunn av medias innvirkning både på befolkningens holdninger og på opplevelsen av stigma hos syke er det behov for å korrigere bruken av ordene schizofreni og schizofren som feilaktige metaforer, samt å forebygge uhensiktsmessig negative beskrivelser brukt i tilknytning til temaet. I sin artikkel om effekten av stigmatisering rundt psykiske lidelser oppfordrer Corrigan og Watson (2002) til reduksjon av stigmatisering gjennom protest, informasjon og økt kontakt med psykisk syke. Gruppeprotester mot feilaktige fremstillinger av psykiske lidelser kan sende en direkte beskjed til media om å stoppe stigmatiserende beskrivelser av psykisk syke, mens informasjonskampanjer kan redusere stigma både hos syke og hos befolkningen generelt. Massemedia, inkludert aviser, kan ta del i begge disse strategiene for å bekjempe stigma. Over tid er det mulig at slike tiltak kan endre befolkningens holdning til mennesker med psykiske lidelser. Stigmareduksjon er særlig viktig i forhold til schizofrenilidelsen på grunn av dens særlig stigmatiserende omdømme (Angermeyer & Dietrich, 2006).

Brukerorganisasjoner som Mental Helse Norge har en viktig rolle i å gjøre fremstillingen av schizofrenibegrepet mer realistisk i norske aviser. De er både et protestorgan og kan fremme nyanserte brukererfaringer i mediebildet. Å skaffe mer plass i avisene til historier om mennesker med schizofrenidiagnose som lever et meningsfylt liv, vil være et viktig bidrag til å skape balanse i mediedekningen. Psykologer og andre fagpersoner må også være mer proaktive i å skape et korrekt, oppdatert og balansert bilde av schizofrenilidelsen i media fra et klinisk ståsted. Trening av relevante faggrupper i mediekontakt ville utrustet dem bedre til å uttale seg offentlig, og de bør oppmuntres til å bidra til å skape balanse i dekningen særlig av utagerende eller voldelig atferd hos personer med schizofreni.

Pressens Faglige Utvalg kan også ha en sentral rolle ved å utarbeide bedre og mer konkrete retningslinjer for dekning av temaer og saker innenfor mental helse. De

britiske retningslinjene for god medierapportering om psykisk helse understreker viktigheten av faglig basert utdypning av diagnoser samt det å sette risikoen for vold hos psykisk syke i perspektiv (Shift (National Mental Health Development Unit), 2008). Det trengs også kompetanseutvikling for journalister i dekning av psykisk helse og relatert forskning.

To aspekter ved den utbredte metaforbruken av schizofrenibegrepet er problematiske. For det første kan det å knytte ord som «gal» til begrepet virke stigmatiserende selv om saken ikke omtaler en syk person. I tillegg brukes metaforen nesten utelukkende i den klinisk feilaktige betydningen «splittet personlighet». Tiltak bør derfor også ha som mål å informere journalister og redaktører om de potensielle negative konsekvensene av dette for dem sykdommen faktisk berører. Til tross for Åmås sin innvending på vegne av Aftenposten om at noen alltid «vil kunne bli støtt av og til», har trykking av andre uttrykk, f.eks. neger eller mongoloid, avtatt når disse etter hvert blir sett på som støtende. Økt forekomst av leserklager eller brukerprotester mot uakseptabel og stigmatiserende ordbruk kan over tid ha en effekt. Tidligere studier har vist at relativt intensive virkemidler må til for å skape slike holdningsendringer, og at publisering av retningslinjer i seg selv kanskje ikke er tilstrekkelig (Clement og Foster 2008). Altså er det nødvendig at fagpersoner og de som berøres av schizofreni, bade krever og blir gitt plass til å uttale seg for å skape en endring i begrepsbruken.

Studiens begrensninger og styrker

En styrke ved denne studien er at ingen før har undersøkt bruk av schizofrenibegrepet i et bredt utvalg norske aviser. Ved å se på utvalget av artikler fra 2010 gis det et tidsmessig relevant bilde av hvordan schizofreni forstås og beskrives av norske aviser, noe som igjen kan ha direkte konsekvenser for hvordan mennesker med diagnosen møtes i samfunnet.

En begrensning er at studien ikke er longitudinell; den kan derfor ikke belyse hvorvidt mediedekningen av schizofrenibegrepet har endret seg over tid, f.eks. etter 22. juli 2011. Studien ser heller ikke på om mengden medieeksponering og -bruk i Norge henger sammen med holdninger til schizofreni og andre psykiske lidelser. Videre studier kunne med fordel sett på endringer i slike holdninger over tid og sammenliknet det med eventuelle endringer i mediedekning av slike temaer. Jeg har ikke vurdert den redaksjonelle vinklingen av hver artikkel som positiv eller negativ, og har heller ikke vurdert hvor ofte forskjellige positive eller negative beskrivelser og ord knyttes til schizofrenibegrepet. Sammen med en tilleggsanalyse av billedmateriale knyttet til artikkelteksten kunne disse vært interessante tema for videre undersøkelse.

Konklusjon

Norske avisers feilaktige bruk av schizofrenibegrepet som metafor, og dets tilknytning til negative beskrivelser selv i ikke-nyhetssammenheng, kan tenkes å ha en effekt på menneskers holdning til schizofrenilidelser. Dette kan være en kilde til økt stigmatisering og belastning for bade syke og ansatte i psykisk helsevern. Det ser derfor

ut til å være behov for utarbeiding av konkrete retningslinjer rettet mot både journalister og fagpersoner innenfor psykisk helse-sektoren for å utbedre dette problemet, og disse retningslinjene må aktivt publiseres og brukes.

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 50, nummer 12, 2013, side 1154-1162

TEKST

Liss Gøril Anda, Team for tidlig intervensjon og oppdagelse av psykose (TIPS), Stavanger Universitetssykehus

KONTAKT: liss.anda@sus.no

+ Vis referanser

Referanser

- American Psychiatric Association (2013). 5: American Psychiatric Association
- Anderson, M. (2003). «One flew over the psychiatric unit»: mental illness and the media. (3), 297-306.
- Angermeyer, M. C. & Dietrich, S. (2006). Public beliefs about and attitudes towards people with mental illness: a review of population studies. (3), 163-179.
- Angermeyer, M., Dietrich, S., Pott, D. & Matschinger, H. (2005). Media consumption and desire for social distance towards people with schizophrenia. (3), 246-250.
- Carr, K. (2010). En av Telemarks store musikalske bakmenn, Portrettintervju, , 10.11.2010, s. 20.
- Clement, S. & Foster, N. (2008). Newspaper reporting on schizophrenia: A content analysis of five national newspapers at two time points. (1-3), 178-183.
- Conrad, R., Schilling, G., Najjar, D., Geiser, F., Sharif, M. & Liedtke, R. (2007). Cross-cultural comparison of explanatory models of illness in schizophrenic patients in Jordan and Germany. (2), 531-546.
- Corrigan, P. W. & Watson, A. C. (2002). Understanding the impact of stigma on people with mental illness. (1), 16.
- Coverdale, J., Nairn, R. & Claasen, D. (2002). Depictions of mental illness in print media: a prospective national sample. (5), 697-700.
- Curran, J., & Sparks, C. (1991). Press and popular culture. (2), 215-237.
- Cutcliffe, J., & Hannigan, B. (2001). Mass media, «monsters» and mental health clients: the need for increased lobbying. (4), 315-321.
- Dickerson, F. B., Sommerville, J., Origoni, A. E., Ringel, N. B. & Parente, F. (2002). Experiences of Stigma Among Outpatients With Schizophrenia. (1), 143-155.
- Duckworth, K., Halpern, J. H., Schutt, R. K. & Gillespie, C. (2003). Use of schizophrenia as a metaphor in US newspapers. (10), 1402-1404.
- Echroll, L. (2010). Byen lider under taktikkeriet. Debattinnlegg 12.10.2010, , s. 55.
- Edney, D. R. (2004). . Hentet fra Canadian Mental Health Association online.
- Frame, J. (2010). Oktober, Oslo, Norway.

- Færden, A. & Åmås, K. O. (2010, 06.06.2010). Feil bruk av ordet schizofreni. Leserinnlegg med svar, , s. 17.
- Gilligan, A. (2013, 6.10. 2013). Revealed: the appalling truth about the number of dangerous mental patients let out on the streets to kill. Nyhetsartikkel. , s. 1.
- Gilman, O. (2013, 12.08.2013). «Mad scientist» killer detained. Nyhetsartikkel. s. 7.
- Harrow, M., Grossman, L. S., Jobe, T. H. & Herbener, E. S. (2005). Do Patients with Schizophrenia Ever Show Periods of Recovery? A 15-Year Multi-Follow-up Study. (3), 723-734.
- Hanssen, I. D. (2010, 03.11.2010). Snakker med gud. Nyhetsartikkel, , s. 10.
- Lauber, C., Nordt, C., Falcato, L. & Rossler, W. (2003). Do people recognise mental illness? Factors influencing mental health literacy. (5), 248-251.
- Lauveng, A. (2005). Oslo: Cappelen.
- Livingston, J. D. & Boyd, J. E. (2010). Correlates and consequences of internalized stigma for people living with mental illness: A systematic review and meta-analysis. (12), 2150-2161.
- Luty, J., Fekadu, D. & Dhandayudham, A. (2006). Understanding of the term 'schizophrenia' by the British public. (11), 435.
- McCombs, M. E. & Shaw, D. L. (1972). The agenda-setting function of mass media. (2), 176-187.
- Meagher, D., Newman, A., Fee, M., & Casey, P. R. (1995). The coverage of psychiatry in the Irish print media. (10), 642-644.
- Medienorge. (2013). Lesing av papiravis og nettavis en gjennomsnittsdag (2001-2012). Hentet fra Medienorges nettsider.
- Morlandstø, L. (2010). Medier, makt og psykisk helse. (2).
- Morset, T. L. (2010, 07.01.2010). Psykose-rammede må få tidlig hjelp, Faktaboks i nyhetsartikkel, , s. 32-33.
- Nawková, L., Nawka, A., Adámková, T., Rukavina, T. V., Holcnerová, P., Kuzman, M. R., . . . Raboch, J. (2011). The Picture of Mental Health/Illness in the Printed Media in Three Central European Countries. (1), 22-40.
- NTB. (2010, 01.12.2010). Under press om pensjon, Nyhetsartikkel, , s. 16.
- Olsen-utvalget. (2009). . (2010:3). Oslo.
- Oxford English Dictionary. (2011). Entry for «schizophrenia » (Online ed.): Oxford University Press.
- Pettersen, E. V. (2010, 11.05.2010). Tidenes konsertopplevelse med Sivert. Konsertanmeldelse, , s. 12.
- Pettersen, J. (2010, 31.01.10). Kommentar. , s. 51.
- Schulze, B. (2007). Stigma and mental health professionals: A review of the evidence on an intricate relationship*. (2), 137-155.
- Shift (National Mental Health Development Unit).(2008). London: National Mental Health Development Unit.
- Shift (National Mental Health Development Unit). (2010). London: National Mental Health Development Unit.
- Sivertsen, S. (2010, 23.02.201.). Gripende suksess, , s. 25.

Skoglund, T. (2011). Schizofreni: splittet personlighet?:en studie av journalisters kunnskap og holdninger til schizofreni. (Cand.psychol.),University of Oslo.

Statistisk Sentralbyrå. (2010). Statistisk Årbok 2010: Mediebruk blant personer 9-79 år. Oslo: Statistisk Sentralbyrå.

Vegstein, L. U. S. & Larsen, C. J. (2010, 19.06.2010). Det er langt til Månen. Debattinnlegg, , s. 7.

Volden, O. (2004). Vi sier farvel til «den psykiatriske pasienten». Et brukerperspektiv på psykisk helse. (1),44-54.

Warner, R. (2010). Does the scientific evidence support the recovery model? (1), 3-5.

WHO. (1992). The ICD-10 Classification Of Mental And Behavioural Disorders Clinical Descriptions And Diagnostic Guidelines: World Health Organization, Geneva, Switzerland.